
Piyasa, Devlet ve Eğitim^o

David Friedman^{oo}

Adam Smith'in, genelde Laissez-faire'e (bırakınız yapsınlar) inandığı ancak eğitimi bir istisna olarak gördüğü söylenir. Bu, tam olarak doğru değildir. Uzun ve ilginç bir tartışmada Smith, en azından bazı toplumlarda eğitimin hem meşru bir devlet işlevi olduğunu, hem de devletin eğitimde kötü bir performans gösterdiğini savunur. Smith'in vardığı sonuç, devletin eğitimi sübvanses etmesinin meşru fakat eğitimin tamamıyla özel sektöre bırakılmasının daha uygun olduğunu dur.¹

Bu makalede benim amacım Smith'in bu kanaatinin doğru olduğunu göstermektir. Günümüzde devletin ücretsiz ve zorunlu eğitim hizmetleri vermesi, ne redevyse tüm gelişmiş toplumlarda geçerli evrensel bir uygulama olmasına rağmen,

^oBu makale, fikirler ile politikalar arasında alışılmış zaman gecikmesi dikkate alındığında, torunlarımızın kendisine çok şey borçlu olacağı E. G. West'e ithaf edilmiştir. Tarihsel boyutuyla ilgili tartışmanın büyük bölümü E. G. West'in şu eserine dayalıdır: *Education and the Industrial Revolution*, P.T. Batesford & Co., London 1975.

^{oo}Profesör, İktisatçı, Santa Clara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹Eğitim ve dini yönlendirme kurumlarının harcamaları, benzer olarak, şüphesiz, tüm topluma faydalıdır ve bu yüzden masrafı adalesizlik taşımayan toplumun tamamına yapacağı genel katkıdan karşılanabilir. Ancak bu masraf, belki de eşit bir uygunlukla ve hatta bazı olumlu kazançlarla, bu eğitim ve direktiflerin ilk faydasını alan tarafından ya da biri ya da diğerinin faydalı olduğunu düşünenlerin gönüllü katkılarıyla tamamıyla karşılanabilir.' (Adam Smith, *Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme*, 1789 Baskısı, E. Cannan ve diğerleri, 1904 Chicago Üniversitesi Yayınları, Chicago: 1976, Bk V, Konu 1, Sonuç, sayfa ii 340)

bunun gerekçeleri ikna edici değildir. Devletin herhangi bir mal veya hizmeti üretmesi yönünde ileri sürülen görüşler gibi, devletin eğitim hizmetleri vermesini destekleyici argümanlar da vardır.

Fakat rutin olarak özel sektöre bıraktığımız diğer mal ve hizmetler için getirilenlere kıyasla, kamusal eğitimi destekleyici argümanlar daha zayıf, karşı çıkanlar ise daha kuvvetlidir.

Devletin Eğitim Hizmetleri Sağlamasını Destekleyen Argümanlar

Devletin eğitim faaliyetlerinde bulunmasını destekleyen argümanlar kabaca 4 guruba ayrılabilir: Dışsallık, bilgi, sermaye piyasası başarısızlıkları ve eşitlikçilik argümanları. Bunları sırasıyla ele alacağız.

Dışsallık Argümanları

Devletin eğitim faaliyetlerini destekleyen argümanların en yaygını, eğitimin önemli ölçüde pozitif dışsallık ürettiğidir. Yani, çocuklarımı okula göndererek bütün topluma büyük fayda sağlamam nedeni ile hem onlara nasıl bir eğitim sağlayacağıma ilişkin kararın hem de bunun maliyetinin tamamen bana bırakılma sınırının uygun olmadığı iddiasıdır. Daha derinlere inildiğinde, bu iddia biri yanlış, ikisi ise şüpheli üç kola ayrılır.

En basit versiyonu, yanlış olanıdır. Çünkü, eğitimin verimliliği artırması nedeniyle, çocuğuma eğitim vererek toplumun tümünün servetini artırdığım ve böylece hepimize yardım ettiğim söylenir. Eğer bu görüş doğru ise, eğitim dışında daha birçok şey için geçerli olması bu argümanın en belirgin sorunudur. Fiziksel sermaye de verimliliği artırır; o zaman buradan tüm yatırımların sübvansede edilmesi gerektiği sonucu mu çıkar? Daha iyi ulaşım olanakları, işçilere çalışma için daha fazla zaman, işe gidip gelmek için ise daha az zaman harcama imkânı sunar; o halde araba üretimini sübvansede etmeli miyiz? Söz konusu argüman, verimi artıracak her şeyin sübvansede edilmesi gerektiği anlamına gelir ki, bu durum bizi, söz konusu sübvansiyonları temin etmek için neleri vergilendirmemiz gerektiği sorunu ile baş başa bırakır.

Bu argümanın hatası, fiyat sisteminin “sosyal fayda” sınırını onu üretenlere tahsis eden yönünü gözden kaçırmasıdır. Bir fabrika inşa etmek bu toplumun servetini arttırabilir; ama bu artışın çoğu (tam rekabet ortamında, tümü) sermayesini fabrika için kullanan yatırımcıya gider. Eğer işe gidip gelmek için otobüs yerine araba kullanırsam, zamandan yaptığım tasarruf ya benim gelirime ya da boş zamanıma eklenir. Eğer eğitim beni daha verimli bir işçi haline getirirse, gelirim yükselir. En itibarlı hukuk okullarının, eğitim hizmetlerini isteyen müşterilerine yıllık yaklaşık yirmi bin dolara satabilmelerinin nedeni de budur.

Eğitim hizmetleri, yeni bir araba gibi, piyasa dışı faydalar da sağlar. Ancak bunların çoğu, eğitim sayesinde içinde yaşadığı kültürün zenginliklerinin değerini

daha iyi kavrayan öğrenciye gider. Diğer insanlar üzerinde de etkileri olabilir. Fakat bunlar öğrencinin edindiği faydaya kıyasla genellikle azdır ve etkinin olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğu her zaman açık değildir. Çocuğum Shakespeare ve kuantum fiziği konusunda bir uzmana dönüşürse bu arkadaşlarını aydınlatma ve eğlendirme gibi bir etkide bulunabileceği gibi onları aptal gibi de hissettirebilir. Aynı şekilde, yeni arabamın güzelliği sokakta beni izleyen insanlarda estetik bir beğeni yaratacağı gibi onları kıskançlık acısına da gark edebilir. Eğitim kurumlarımızın tasarımını, eğitilen üzerindeki doğrudan etkiler yerine, üçüncü kişiler üzerindeki kesin olmayan etkilere dayandırmak, arabaların tasarımını onların sahipleri dışında herkesin beğenisine bırakmak kadar anlamsızdır.

Ancak eğitim veya fabrikalar için yaptığım yatırımların önemli ölçüde dışsal fayda ürettiği en az bir husus vardır. Benim gelirim üretkenliğimi tamamıyla yansıtsa bile (ki pazar ekonomilerinde eğilim budur), gelirim tamamı benim elime geçmez. Bir kısmı vergi toplayan merciye gider. Böylece yatırımcıya ulaşan fayda miktarı yatırımın maliyetini karşılayamayacağından, fabrikalara veya insanlara yapılacak bazı yatırımlar yapılmaya değer olmalarına rağmen gerçekleştirilemeyebilir. Bu zahmete değer yatırımları yapmadaki yetersizlik/başarısızlık, iktisatçıların “aşırı yük” –vergi maliyetinin toplanan vergiden daha fazla olması- olarak adlandırdıkları durumun bir örneğidir.

Bu verimsizliği yatırım sübvansiyonları ile çözmeye çalışmanın bir sorunu vardır. Bir sübvansiyonu sağlayabilmek için vergi toplanmalıdır; verilen sübvansiyon aşırı yük miktarını düşürürken, aynı anda bunu temin için alınan ilave vergi aşırı yük miktarını yükseltir. Aşırı yük argümanı vergi karşıtı bir argümandır, sübvansiyon taraftarı değil.

Dışsallık argümanının bir diğer biçimi eğitilmiş insanların iktisadi verimliliklerinin artması yerine erdemlerinin artmasına işaret eder. Devletin eğitim hizmetlerini meşrulaştırmanın hem dini, hem de faydacı biçimleri 19. yüzyılda popüler olmuştur. Muhafazakârlar kamu otoritesinin kontrolünde olan eğitimi halka dinsel erdemleri öğretmek için kullanmak istemişlerdir. Bentham’ın kendisi de dahil çoğu faydacılar, özgürlüğün çoğu durumda iyi bir şey olmasına rağmen, insanlara özgürlüklerini nasıl kullanacaklarını (başka bir deyişle, faydacılığı) öğretmenin gerekli olduğuna inanmışlardır. Bu argümanın bir biçimi şöyledir: Eğitimsiz insanlar suçlu olmaya eğilimlidir, kamu eğitim hizmetleri ise suçu kontrol etmenin bir yoludur. Bu halen popüler durumda olan bir argümandır. Kamusal eğitim hizmetlerinin kamuoyunda çevre bilinci oluşturmak için gerekli olduğunu savunan bir argümanı henüz duymamış olmama rağmen, çevre sorunlarının güncel gelişmeleri daha yakından izleyen devlet ilkokullarında öğretildiği göz önüne alındığında, argümanın evriminin bir sonraki aşamasının bunun olacağı ortadadır.

Tezin iki farklı versiyonu vardır: Eğitim ve endoktrinasyon.² Birincisi suç ve günahın rasyonel seçim yerine cehalet sonucu olduğunu varsayar. Bu tez için öne sürülen kanıtlar açık olmaktan çok uzaktır. Genel bir kural olarak, suç işleyenler rasyonel davranışlar sergiliyor gibi görünmektedir. Örneğin küçük cüsseli yaşlı hanımefendiler Amerikan futbolu oynayan oyunculara göre çok daha sık soyguna maruz kalırlar. Yakalanmış ve hapse atılmış suçlular çoğunlukla —suçların sonuçları hakkında hapis onlara okulda öğretilenlerden daha çok şey öğretmesine rağmen— suç dolu bir yaşama geri dönerler. Cehalet suçun bir nedeni olsa bile, bu argüman devlet okullarının özel okullara göre cehaleti yok etmede daha iyi olduğunu varsayar. İleride göreceğimiz gibi, hem teori ve hem de tarih bize bundan kuşku duymak için birçok neden sunar.

Argümanın endoktrinasyon versiyonu daha fazla anlam ifade edebilir. Özel bir sistemde çocuklara, ebeveynleri onlara ne öğretilmesini isterse, o öğretilir. Devlet siteminde ise devlet neyin bilinmesini istiyorsa, çocuklara öğretilen odur. Böylece kamusal eğitim sistemi, devlete, çocukların hem kendilerinin hem de ebeveynlerinin menfaatine olmayan inançları aşılama fırsatı verir. Bazı erdemler kişinin kendi çıkarlarına aykırı hareket etmesini gerektirdiği için de —örneğin bir şeyi, kimse izlemediği zaman bile çalmama gibi— kamusal eğitim sistemi çocuklara bazı erdemleri aşılama için bir fırsattır.³

Bu argümana güzel bir yanıt, William Godwin tarafından verilmiştir. Godwin 1796'da umudunu şu sözle ifade etti: "İnsanlık, asla, bu kadar önemli bir dersi fazlasıyla yozlaşmış bir kanal aracılığıyla öğrenmek zorunda kalmayacak." Argümanı daha modern bir dilde ifade etmek gerekirse, kamusal eğitim hizmetleri aslında devlete çocukların beynini yıkamak için bir fırsat yaratır; fakat çocuklara bizim çıkarlarımıza uygun olan inançları aşılamanın devletin de çıkarlarına uygun olacağına dair güçlü bir sebep yoktur. Modern toplumların çoğu, devletin insanların inançlarını kontrol etmesini engellemek amacıyla tasarlanmış sağlam kanunlara sahiptir —Birleşik Devletler anayasasında yapılan ilk tadilat buna çarpıcı bir örnektir. Bu tip kanunları, tam tersini yapmayı meşrulaştıran kurumlarla birleştirmek gariptir.

Güncel bir makalede⁴ John Lott modern toplumlarda eğitimin neden devlet tarafından kontrol edildiği sorusunu inceler. Vardığı sonuç, devletin eğitim hizmetlerinin halkı kontrol etmede maliyeti düşüren bir mekanizma olduğudur. Dayandığı kanıt kısmen, günümüzde kamusal eğitim sisteminin ebeveynlerin okulu seçmede neredeyse tamamıyla etkisiz olduğu ve aktarılan kaynakların öğrenci

² Beyin yıkama, fikir aşılama, öğreti benimsetme; bir topluluğa veya bir gruba belirli bir ideolojiyi veya doktrini benimsetmeye yönelik eğitim veya telkin. (ed.)

³ Frank, Robert H. Neden içindeki Tutku: Duyguların Stratejik Rolü, Norton: NY 1988.

⁴ Lott, John R. Jr., 'Kamunun Eğitim Sağlaması İçin Bir Açıklama: Fikir Aşılamanın Önemi' Journal of Law and Economics 33: 199 (1990)

sayısına orantılı olmadığı gerçeğidir —bunun aksi bir sistem, okulları çocuklara devletin istedikleri yerine ebeveynlerin istediklerini öğretme konusunda baskı altında tutabilirdi. Başka bir kanıt ise, kamusal eğitim hizmetleri ile devletin diğer nitelikleri arasındaki ilişkiyi keşfetmeye yönelik olarak tasarımlanmış, ulusa ait pek çok istatistiksel verilerin analizidir.

Dışsallık argümanının son bir örneği, eğitimin kişiyi daha rasyonel bir seçmen haline getirmesi yoluyla topluma fayda sağladığı iddiasıdır. Bu argüman mantıksal açıdan doğru olmasına rağmen uygulamaları sınırlıdır. Dolayısıyla bu argüman en iyi ihtimalle devletin eğitimi tamamen devlet kontrolünde olması yönünde değil sübvanses etmesi lehinde bir argüman olarak kabul edilebilir. Etrafımdaki dünyayı daha doğru algılamam, benim kişisel çıkarımadır ve böyle bir kavrayış devlet politikalarını değerlendirmemde bana yardımcı olurken aynı zamanda kişisel kararlarıma da yardımcı olur. Eğitimde devlet kontrolünü savunmaya yönelik tek argüman, eğitimin beni kişisel tercihimle ilişkili konular yerine oy kullanma ile ilgili konularda bir şeyler öğrenmeye zorlamasıdır. Bu argümanın sorunu ise, eğitimi kontrolü altında tutan karar biriminin benim nasıl oy kullanmam gerektiği konusunda bizzat kendi çıkarlarının söz konusu olmasıdır ki, bu da bizi, endoktrinasyon argümanına geri götürür.

Söz konusu argümanla ilgili ikinci bir sorun, farklı seçmenlerin aynı çıkarlara sahip olduğunu varsayıp, benim rasyonel oyumun diğerlerine de fayda sağladığını ima etmesidir. Bazı konular için bu argüman şüphesiz doğrudur. Fakat modern devletlerdeki birçok konu ile ilgili bir gerçek, ne yazık ki bir gurubun faydasının diğerlerinin faydası pahasına olmasıdır. Böyle durumlarda sizin rasyonel oyunuz beni daha kötü bir duruma getirebilir. Bir grubun kendi çıkarları doğrultusunda siyasal sistemi kullanması için eğitimi sübvanses etmek, politik bakımdan silahlanma yarışını sübvanses etmekle aynı şeydir ve en az onun kadar verimsizdir.⁵

Son bir sorun, bu argümanın yalnızca, devlet kontrolündeki veya devlet des tekli okulların özel okullara göre daha iyi eğitim vermesi halinde geçerli olmasıdır. Eğer devlet kontrolünün maliyeti devlet desteğinin faydasını aşyorsa, iyi eğitimin avantajları devlete maliyetli bir eğitim verdimi haklı kılacak bir argüman olamaz.

Dışsallık argümanları, yalnızca kamu eğitim hizmetleri için değil, diğer pek çok konu için de geçerlidir. Bu argümanlar genellikle eğitim hizmetleri durumunda yalnızca olumlu dışsallıkları, nüfus ve küresel ısınma konularında yalnızca olumsuz dışsallıkları göz önüne alıp, aksi yöndeki etkileri gözden geçirir. Dolayısıyla sonuç yanıltıcı olabilir; çünkü devlet müdahalesi için geçerli olan argüman, dışsallığın net etkisine bakmalıdır. Davranışlarımin bir kişiye 1 dolarlık bir fayda sağlarken başka bir kişiye de 1 dolarlık bir zarar verdiği durum, ne

⁵ Frank, Robert H., Doğru Gölü Seçmek: İnsan Davranışları Ve Statü Serüveni, N.Y: Oxford, Oxford Üniversitesi Yayınları 1985

müdahaleye karşı ne de müdahaleyi destekleyen bir argüman olabilir.

Kamusal eğitim hizmetlerinin oluşturabileceği olumsuz dışsallıklar nelerdir? Birisi, az önce bahsettiğim şeydir: Yüksek tahsilinizi, benim zararıma olacak şekilde, kendinize fayda sağlamak üzere hükümete daha etkili baskı yapmak için kullanabilirsiniz. Benzer bir ihtimal kişisel transferler için de geçerlidir. Cahillik belki suç üretebilir ama eğitim daha nitelikli suçlular üretir.

Diğer bir ihtimal ise şudur: Devletin eğitim hizmetleri olumsuz dışsallıklar üretir; çünkü, bunu kişisel statü rekabetinde kullanılabilir. Fiziksel mal ve hizmetlerin tüketimi bireylerin umursadığı tek şey değildir. Eğer çocuğum ve kendim için daha fazla eğitim hizmeti istememin bir nedeni, komşum ve çocuğundan daha yüksek gelir ve derece elde etmesi ise, komşum da aynı isteklere sahip olduğunda, birimizin kazancı diğerinin pahasına olur.

Sonuç olarak dışsallık argümanları kamusal eğitim hizmetleri için pek fazla bağımsız destek sağlamaz. En fazla, özel eğitimin sübvansede edilmesi gerektiğini ima edebilir. Hatta net olumlu dışsallıkların varlığı hakkındaki argümanların zayıflığı ve sübvansede etmenin tam kontrol etmeden ayırt edilebilmesinin zorluğu nedeniyle, bu sonuç bile kesin değildir.

Bilgi Argümanları

Kamusal eğitim hizmetlerinin gerekliliği için öne sürülen diğer bir argüman, kendileri de eğitimsiz olan ebeveynlerin çocukları için okul seçmede yetersiz olduğudur. John Stuart Mill'in ortaya koyduğu gibi: "Kendileri işlenmemiş olanlar işlemenin ehil yargıçları olamazlar." Bu argüman devlet okullarının, ebeveynlerin çocuklarının öğrenmesini istedikleri şeyler yerine devletin istediği şeyleri öğreteceğini kabul eder ve bunu devlet sisteminin bir avantajı olarak görür.

Bu argüman en fazla, yalnızca bir kuşağın eğitimini meşrulaştırmak için kullanılabilir. Bir nesli eğittiğimizde artık onlar çocuklarının eğitimiyle ilgili seçim yapabilecek nitelikte olurlar. Birleşik Devletler ve Britanya şu anda en az 5 veya 6 nesildir genel zorunlu eğitime sahiptir. Eğer eğitim işini iyi yapabilmişlerse şu anda devlet eğitim hizmetleri artık gereksiz olmalıdır; eğer kötü bir eğitim vermişlerse, bu defa belki de başka bir yol denemeliyiz.

Bu argümanla ilişkili diğer bir sorun da, çoğu devlet okullarının eğitim verme de başarısız ya da aslında eğitim veremez durumda olmasının tüm ebeveynlerin idrak ölçüleri içerisinde olmasıdır. Okulların temel işlevinin çocuklara toplumda yaşamak için gerekli olan yetenekleri öğretmek olduğu göz önüne alındığında, çocukların ebeveynleri genellikle gidişatın nasıl olduğunu yargılamada yetkindirler. Bir ebeveyn kendisi okuyamasa da çocuğunun okuyup okuyamadığını söyleyebilir. Bazı eğitim konuları ebeveynlerin bilgi dağarcığı sınırlarının dışında kalsa da ebeveynlerin, -ana-babaların- vergi mükellefi olmak zorunda oldukları kadar

uzman görüşlerini kullanabilecekleri de ortadadır. İki rol arasındaki önemli fark şudur: Ebeveynleri çocuklarının hangi okula gitmesi gerektiği konusunda net bir fikir oluşturmaya iten teşvikler, kendilerinin nasıl oy kullanmaları gerektiği konusunda fikir oluşturmaya itenlerden çok daha fazladır.

Ebeveynler diğer eğitim yöneticilerine göre başka bir avantaja sahiptir: Detaylı bedava bir bilgi seli... Çocuklarını gözlemleyerek ve onları dinleyerek çocuklarının ne kadar eğitildikleri konusunda çok şey öğrenebilirler. West'in deyimiyile 19. yüzyılda İngiltere'nin durumunu tanımlarken "Ebeveynler kendi çocuklarının dedektifleri olurlarken aynı zamanda resmi olanlara kıyasla yalnızca sayıca çok daha fazla değil, aynı zamanda dönemsel kontroller yerine sürekli ve çokça kontrol etme yeteneğine de sahiptirler."⁶

Ebeveyn tercihleri "uzman eğitimci fikirleri" tarafından sıkça ayıplanmıştır; fakat yanlış duruma düşen her zaman ebeveynler değildir. 1800'lü yıllarda İskoçya'da "ebeveynler klasik diller ve dini vurgulayan yerel ve geleneksel okullara gün geçtikçe daha fazla direnmiştir."⁷ Ebeveynler yazı yazma öğretilmediği için çocuklarının okul gerekliliklerini yerine getiremediğinden şikayet etmişlerdir. Konuşma odaklılıktan bak ve anla yaklaşımına doğru kayan okuma yazma öğretimi ile ilişkili çatışmalar ve "yeni matematik" in okul sistemine girişi –sonraları 1960'dan 1980'e doğru Amerikan okul sisteminde oluşan büyük düşüşün nedenleri arasında sayılan– bu durumun çağdaş örnekleri sayılabilir. Ebeveynler eğitim tecrübelerinin sonuçları ile yaşamak zorunda olanlardır; eğitimciler her zaman yeni bir kuşak deney gurubu ile devam edebilir. Adam Smith'in ifade ettiği gibi:

"Kamusal eğitim kurumları olmasaydı, talep olmayan, zamanın şartlarına göre gerekli veya uygun ya da en azından moda olmayan hiç bir sistem ve bilim öğretilemezdi. Hiç bir öğretmen, kullanışlılığı kabul edilse de yanlışlığına kanıtlanan antika bir bilim sistemini ya da evrensel olarak gereksizliğine inanılan, mektepli safsata öbekleri ve saçmalıkları öğreterek eğitimde kendine bir yer bulamazdı. Bu sistemler ve bilimler, eğitimi refah ve gelirinden, saygınlığından ve endüstrilerinden tamamıyla bağımsız anonim toplumlar dışında hiçbir yerde yaşamını sürdürmez."⁸

Çarpıcı bir metinde E.G. West, öğrenim gören çocuklara verilen desteğin çoğunun ebeveynlerin çocuklarının ne öğrenmek istediklerinden çok ne öğrenmeleri gerektiği konusunda, geçmişte ve muhtemelen günümüzde de olduğu gibi, her bir uzmanın çocukların ne bilmesi gerektiğine ilişkin vizyonunun başarı kazanacağına olan varsayımına dayandığını ima eder: "Fransız fizyokratlar ulusal bir eğitim sistemi istemişlerdir; çünkü onu kendi buluşları olan ekonominin "gizli" çalışma

⁶ West (1975) sayfa 36

⁷ West tarafından C. R. Fay'dan, Adam Smith ve O Günlerin İskoçyası, 1956, s.51

⁸ Smith (1976) Bk. V, Konu 1, Parça III kısım II, ii 301.

biçimi bilgisini yaymak için kullanabilirlerdi. 19. yüzyıl rahibi için suça neden olan “ihmal,” esas itibariyle kendisinin bağlı olduğu kilisenin öğretisini öğrenme de yapılan ihmaldir. Faydacılar için önemli nokta, devlet yasalarını ihmal veya başka bir deyişle bazı davranışları kaçınılmaz olarak izleyen etkin acı uyarısının veya bilgisinin eksikliğidir. Malthus için ihmal, en önemli şey olan kendi nüfus ilkesini ihmaldir. Onun için kamu eğitimi Condorcet gibi kişilerin saçmalıklarını bastırmak için gereklidir. Maltus böylece Fransız devlet eğitim sisteminin başarılı bir tahrikçisi durumuna gelmiş ve şüphesiz sistemi kendi doğru kavramına göre yönlendirmeyi amaçlamıştır.

Sermaye Piyasası Başarısızlığı

Beşeri sermayeye yatırımın özel sorunları zaman zaman devletin eğitime müdahalesini destekleyici bir argüman olarak sunulur. Eğer kârlı bir yatırım için borç almak istiyorsam, fabrikayı ipotek olarak sunabilirim. Eğer kendi eğitimim konusunda kârlı bir yatırım yapmak istiyorsam, benzer bir seçeneğim yoktur. Bugün ABD ve çoğu gelişmiş ülkenin yasal kuralları dahilinde, eğitim alarak iflas beyan ederek borçtan kurtulabilirim. Dolayısıyla insan sermayesine yapılan kârlı yatırım, eğer söz konusu kişi bunu finanse edemiyorsa, yapılmayabilir.

Bu argümanın ne kadar önemli olduğu analiz biriminin birey veya aile olmasına bağlıdır. Eğer birim aile ise, argüman nüfusun ancak küçük bir kısmına uygulanabilir. Çoğu aile çocuklarının eğitim masraflarını mevcut gelirleri ile karşılayabilir. Aslında çoğu aile çocuklarının eğitim masraflarını, okulları desteklemek için alınan vergiler biçiminde mevcut gelirlerinden öderler. Bu harcamalar kalabalık ve düşük gelirli aileler için şu an olduğundan daha zor, küçük nüfuslu ve yüksek gelirli aileler için daha kolay olabilir. Ancak, özel okulların belirli bir eğitim seviyesini devlet okullarına göre çok daha düşük bir maliyetle yaptıklarını gösteren kanıtlar vardır. Eğer öyle ise, çoğu ebeveyn tümüyle özel bir sistemde daha düşük bir yük ile karşı karşıya kalacaklardır. Sermaye piyasası başarısızlığı argümanı, böylece, yalnızca gelir dağılımında en düşük seviyede bulunan nüfusun küçük bir kısmı için geçerli olacaktır.

Nüfusun bu kısmı düşünüldüğünde, bazı noktaları ifade etmek gerekir. Birincisi, nüfusun yalnızca yüzde birkaçının insan sermayesini desteklemek için herkesi kapsayacak bir eğitim sistemi inşa etmek çok anlamlı değildir. İkincisi, şu anki sistemin, eğitim açısından en zor duruma düşebilecek bu kişileri eğitmede çok kötü bir performans göstermesi, özel sistemin olmamasının onlar için bir gelişme olması fikrine gölge düşürür. Üçüncüsü, ondokuzuncu yüzyıl, bir hayli fakir insanların bile çocuklarına en azından minimum derecede eğitim sağlayabileceğini kanıtlar. Ondokuzuncu yüzyılın başlarında İngiliz işçileri Amerikanın iç şehirlerinde yaşayanlardan çok daha fakirlerdi. Fakat kanıtlara göre, çoğunun devlet desteği olmadan çocuklarına en azından okuma yazmayı öğretecek –bugün

ayrıcılıkli şehirlerde yaşayanların çocuklarından daha fazla- eğitimi satın almaya güçleri yetiyordu.

Sorunu ailesinden ziyade çocuğun bakış açısıyla ele aldığımızda başka durumlar ortaya çıkar. Çoğu ailenin çocuklarının eğitimini karşılamaya güçleri vardır; ama çok az çocuğun gücü eğitim masraflarını kendisinin ödemesine yeter. Özel sistemde, neredeyse tüm çocuklar için, ebeveynlerin eğitim masraflarını karşılamaya gönüllü olmaları, bu insanların çocuklarının refahını umursamasına bağlıdır.

Toplumların çoğunda ebeveynlerin büyük kısmı, çocuklarının refahını düşünür. Kısmen bu -evrimsel bazda açıklanabilecek fedakârlıkla, kısmen de kendilerini yaşlılıklarında destekleyebilecek çocuklara sahip olabilmek amacıyla açıklanabilir. Bu teşvikler mükemmel değildir -çocuklarının refahını kendi refahları için feda eden ebeveynler de vardır. Fakat ebeveynlerin çocukları için karar vermesinin alternatifi, genel bir kural olarak, kararların çocuklar tarafından alınması değildir -5 yaşındakiler yalnızca gelir değil, aynı zamanda bilgi ve politik güce de sahip değillerdir. Ebeveynlerine çocuğu için karar vermeye izin vermenin alternatifi, okul yöneticileri, politikacılar, seçmenler gibi başka yetişkinlerin karar vermesidir. Ebeveynler her zaman çocuklarına karşı diğerkâm olmayabilirler, ancak tüm yetişkinler içinde diğerkâm olması en muhtemel kişiler, ebeveyn olanlardır. Ebeveynlerine çocukları için karar verme imkânı tanıma argümanı, bu olanağı başka herhangi birine verme argümanına göre daha kuvvetlidir.

Benzer şekilde, empirik kanıt çarpıcıdır. Göz önüne getirmesi bile hepimiz için zor olacak derecede yoksul bir ortamda, 19. yüzyılın İngiliz ebeveynleri neredeyse tüm çocuklarını, bizim çocuklarımız kadar olmasa da, en azından asgari yetileri kazanmalarına yetecek kadar okula göndermeyi başarmışlardır. Bu ülke de bir yüzyıl sonra göçmen ebeveynler rutin olarak çocuklarının eğitimini daha ileriye taşımak için kendilerini feda etmişlerdir. Benzer bir diğerkâmlığı devlet okullarını kontrol edenlerden -kitaplara daha fazla kaynak ayırabilmek için ücretlerinin düşürülmesi için grev yapan öğretmenler gibi- henüz göremedik.

Eşitlikçilik Argümanı

Tümüyle özel eğitime karşı son ve güçlü bir argüman, özel eğitimin eşitsizliği kuvvetlendirmesi ve sağlamlaştırmasıdır. Daha zengin ebeveynler çocuklarına daha fazla para harcayacak, çocuklarını daha iyi eğitilmiş, daha başarılı ve daha zengin hale getireceklerdir. Bu etki, eşit harcama durumunda bile, aile geçmişinin eğitim performansında kuvvetli bir etken olduğu gerçeği göz önüne alındığında daha da artacaktır. Fakir ve kötü eğitilmiş bir ailenin çocuğuna zengin ve iyi eğitilmiş bir ailenin çocuğu kadar eğitim vermek için, ortalama olarak, önemli ölçüde daha fazla para harcanmalıdır.

Bu argümana verilebilecek en az iki cevap vardır. Birincisi, bizim amacımız eğitim olmalıdır, eşitlik değil. Tümüyle özel bir eğitim sistemine geçiş gelir dağılımının alttaki yarısının gelirini biraz ve üstteki yarısını çok arttırdığında iki gurup

da kazanç sağlar. Bu argümanı daha fazla ilerletmem beni bu makalede gitmek istediğimden daha uzak noktalara götürecektir.

İkinci bir yanıt, tamamıyla özel bir sistemin eşitsiz bir eğitim sonucunu doğuracağı gibi, bugünkü devlet sistemi de aynı sonucu doğuracaktır. Hangisinin daha fazla eşitsizliğe neden olacağı ise açık olmaktan çok uzaktır. Şu anda devlet okullarının kalitesi bir yerden diğerine fazlaca ve tesadüfi olmayan bir şekilde büyük ölçüde değişmektedir. Bunun bir nedeni, yasal baskılar sonucu ABD’de aradaki fark son yıllarda azalmış olsa da, yüksek gelirli banliyölerin, ortalama olarak düşük gelirli iç şehirlere* oranla daha fazla para harcayabilir olması ve de harcamasıdır. İkinci bir neden, zengin ve iyi eğitilmiş ebeveynlerin çocukları, genel olarak, iç şehir fakirlerinin çocuklarına göre daha kolay eğitilebilir. Üçüncüsü zengin beldelerdekilerin iç şehir fakirlerine göre politik kurumları çıkarları doğrultusunda hareket ettirmede daha başarılı olmaları olabilir.

İlk iki etki tümüyle özel bir sistemde bulunabilecektir, ama bazı faktörler şu anda görülen eşitsizliği azaltabilecektir. Özel bir sistem coğrafi açıdan bugün devlet sisteminde olduğundan daha az keskin olacaktır. Geçmişte pek çoklarının yaptığı gibi kendilerini çocukları için feda eden gönüllü fakir ebeveynler, parlak/zeki çocuklarını yaşadıkları yerdeki okula göndermek gibi sınırlı seçenekler yerine daha iyi bir okula gönderme olanağına sahip olabileceklerdir. Bu düzenlemeler teknik olarak devlet sisteminde de mümkündür; ancak gücü bürokrasiden ebeveynlere aktaracağı için, buna genellikle değil de nadiren izin verilir.

Özel sistemin ebeveynler açısından diğer bir üstünlüğü, fakirlerin neredeyse kural olarak daha az sahip olduğu politik güce sahip olmaya gerek duymadan ellerindekileri kontrol edebilmeleridir. Gelirlerinin sınırlamaları doğrultusunda, fakir insanlar da başkaları gibi nereden satın alacaklarını seçmede aynı ekonomik güce sahiptir.

Son bir üstünlüğü ise, özel bir sistemin fakir çocuklara bir miktar eğitim sağlayabilmesidir. Mevcut sistemimizde eğitim sonuçlarının en önemli belirleyicisi aile geçmiştir. Bunun bir açıklaması şudur: Ebeveynler çocuklarının önemli bir parçası ve böylece eğitimlerinin ana kaynağıdır. İkinci bir açıklama, okullarımızın öğretimde iyi bir performans sergileyememesinin, çocukları olmaları gerekenden daha fazla etraflarından aldıkları eğitime bağımlı kılmasıdır. Eğer öyle ise zengin çocuklara göre ebeveynlerinden alamadıkları şeylere daha fazla ihtiyaç duyan fakir çocuklar okullardaki genel bir ilerlemeden bir fayda sağlayabilir.

Tarih

Beşeri faaliyetlerin çoğu iki tür tarihe sahiptir: Çoğunlukla mitolojik popüler tarih ve gerçek tarih. Eğitimde önemli ölçüde gerçek tarih E.G. West tarafından sağlanmıştır. İngiltere ve ABD’de devlet eğitiminin yükselişini inceleyen tarihi incelemesinde West, kitlesel eğitimin yalnızca devlet müdahalesi ile var olabile

ceğini öne süren popüler fikri reddetmede hayli ileri giden birkaç önemli nokta ortaya koymuştur. Bunlar:

1. İngiltere’de eğitimin ulusal gelir içindeki payı, devlet müdahalesi ve zorunlu eğitim kanunlarından önce de, kanunlar çıkarıldıktan sonra da aynı olmuştur.

2. Devlet müdahalesinden önce, neredeyse tüm çocuklar okula gitmiştir. Aksini savunan iddialar oldukça basit istatistiksel hatalardan kaynaklanmaktadır. En yaygın hata keyfi ve gerçek dışı bir eğitim süresi uzunluğunu seçip, eğer tüm çocuklar o kadar süre okula giderse okulda ne kadar çocuk olabileceğini hesaplamaktır. Fiili olarak okula giden çocuk sayısının bu hesaplanan sayıya oranı okula giden çocukların oranıymış gibi dikkate alınır. Pratikte, West’in de gösterdiği gibi, daha doğrudan kanıtlar tüm çocukların devlet müdahalesi başlamadan önceki bu dönemde (1830 civarları) en az birkaç yıl okula gittiğini ortaya koymaktadır. Gerçekleşen ve hesaplanmış katılım arasındaki uyumsuzluk, gerçekleşen okul katılımının hesapta varsayılandan daha az olduğunu gösterir.

Bu hatanın çarpıcı bir örneği Manchester İstatistik Topluluğu tarafından 1834’te yapılmış olan İngiliz özel sistemi ile Prusya devlet sisteminin uygunsuz kıyaslamasıdır. Yazarlar İngiliz öğrencilerin on yıl boyunca okula devam ettiğini varsaymış ve bu varsayımı kullanarak Manchester’da okula, (iddialara göre) yüzde yüz katılım olan Prusya’nın aksine yalnızca üçte ikisinin devam ettiğini hesaplamışlardır. Fakat Prusya sistemi yalnızca yedi yıl eğitim hizmeti sağlar – her çocuğun yedi yıl okula devam ettiği doğru olsa bile, iki sistemde de ortalama okula devam yılı neredeyse aynıdır (Prusya’da 7 Manchester’da 6,5 yıl). İstatistik Topluluğu İngiliz sisteminde on yıl okula devam eden çocukların oranının üçte iki olduğunu öne sürecek bir kanıt sunmamış, daha sonra rakamın böyle olmadığı, kanıtlar tarafından açıkça ortaya konmuştur. Okula hiç devam etmeyenlerin asıl oranı, biraz daha sonraki çalışmalara göre, yüzde bir ile üçtür.

3. Eğitim sonuçlarını okuma yazma oranı ile ölçme çabaları, hem çeşitli zamanlarda yapılmış değişik çalışmalarda hem de uzun zaman süresini kapsayan ham ölçülerde (evlendiğinde imza atan gelinlerin yüzdesi) devlet müdahalesinin önemli bir etkisi olmadığını gösterir. Şimdiye kadar birisi (çok kusurlu) kanıtlara dayanarak, okuma yazma oranının devlet desteği başlamadan önce zaten hızlı bir şekilde arttığını söyleyebilir. Okuma yazmadaki artışın çoğu ulusal boyutta bir devlet eğitim sistemi ve devam zorunluluğu ortaya çıkmadan olmuştur.

4. Devlet okul sisteminin asıl genişlemesi büyük ölçüde, onu anlaşılabilir nedenlerle kendi çıkarları doğrultusunda işleten insanların çabalarının sonucudur. Bunun asıl etkisi, önceden var olan özel sistemi desteklemek değil, onun yerini almaktır.

Kupon Seçeneği

İki seçeneği göz önüne alıyorum: Devlet ve özel eğitim sistemi. Diğer bir seçenek, bazı yönlerden ikisi arasında, devletin her küçük çocuğa çeşitli türlerde özel eğitim hizmeti veren kuruluşlarda kullanılmak üzere, yıllık olarak sabit bir miktar para sağlamasıdır. Böyle bir sistem, tartıştığımız sorunlara nasıl cevap verebilir?

Kupon sistemi insan sermayesi piyasasındaki piyasa başarısızlığı sorunlarından bir kısmını çözebilir. Çocuklarını okula gönderemeyecek kadar fakir ebeveynler kuponları eğitim hizmetleri için kullanabileceklerdir. Çocuklarının eğitim masraflarını karşılamak isteyecek kadar çocuklarını önemsemeyen ebeveynler, kuponlar ile çocuklarını kendilerine herhangi bir yük olmadan okula gönderebileceklerdir. Kupon sistemi ayrıca hem devlet hem de özel eğitime kıyasla eğitim eşitsizliğini azaltabilecektir. Ancak hem ebeveynlerin kuponları kendi kaynaklarıyla desteklemekte özgür olması hem de ebeveynlerin kendisi çocuklarının eğitiminin bir girdisi olduğundan, eşitsizliği büsbütün ortadan kaldırmayacaktır.

Kupon sisteminin özel bir eğitim sisteminin sorunlarından herhangi birini tamamen çözüp çözmediği açık değildir. Örneğin olumlu dışsallıklarla ilişkili, böyle dışsallıkların varlığını ve önemli olduğuna inanıldığını kabul edersek, ve rimesizlik sorunlarını çözmeye kupon sistemi çok yetersiz bir araçtır. Kupon ile 1 dolarlık ilave eğitim harcamalarının ebeveynlere maliyeti kupon miktarını aşana dek sıfırdır ve aşan miktarlar için bir dolardır. Bu, her durumda kupondan daha fazla harcayacak ebeveynlerin özel bir sistemde yapacakları harcamanın aynısını yapacakları anlamına gelir. Kupon miktarından daha azını harcayabilecek ebeveynler, kupon miktarının, yaklaşık olarak verimli eğitim miktarı, tamamı kadar harcayacaklardır. Bu çeşit olumlu dışsallıklarla ilgilenmenin daha iyi bir yolu, öğrenci ve ailesinin dışındaki diğer insanlara faydasını temel alarak, eğitim masraflarının belli bir yüzdesini devletin ödemesi olabilir. Kupon sistemi bu açıdan ancak, en uygun eğitim harcaması bilindiğinde ve bu miktarın tüm aileler için aynı olması durumunda bir anlam taşır ki, pek mantıklı görünmemektedir.

Kuponlar dışsallık sorununu çözmeye yanlış güdüler dokusu oluştursa da, devlet okulları daha da kötü yönlendirmeler oluşturur. Devlet sisteminde çocuğuna bin dolarlık eğitim vermek isteyen bir ebeveyn, devletin her çocuk için yalnızca dokuz yüz dolar ödediği bir durumda, çocuğunu özel bir okula göndermek için masrafların tamamını ödemelidir, yani yüz dolarlık bir masraf için bin dolarlık masraf. Eğer ilave eğitim, maliyetinden daha düşük bir değere sahipse, ebeveyn çocuğunu devlet okuluna (yani çocuğun ebeveynlerin tamamıyla özel bir sistemde satın alacağından daha az bir eğitim alacağı bir yere) gönderir. Dolayısıyla kamusal bir eğitim sistemi —olumlu dışsallıklara izin vermedeki başarısızlıkla ilişkili verimsizliği, olumlu yönde etkilemek yerine, daha kötü yaparak— özel bir sistemde olacağından daha az bir eğitim harcamasına neden olabilir.

Ebeveynlerin çocuğunun eğitimini kontrol etmede, ya yanlış amaçlara sahip olmaları ya da doğru amaçlara sahip olmalarına rağmen onlara nasıl ulaşacaklarını yeterince bilmemelerinden, kupon sisteminin yetersiz olduğuna inananların sorularını cevaplayıp cevaplamadığı, devletin kuponları kabul eden okulların üzerinde uyguladığı kontrole bağlıdır. Bu, kupon sistemi için önemli bir aleyhte durum oluşması anlamını taşır. Devlet kavalcıya ödemeyi yapıyorsa, melodiyi de seçmeye çalışabilir.* Eğer kupona eğitim için ödeme yapıyorsa, neyin eğitim olarak sayılabacağına karar vermeyi de isteyecektir. Böylece kupon sistemi, devlet eğitim sistemine benzer şekilde, ya fikir aşılama cesaretlendirmede ya da “eğitim harcamalarını” politik açıdan iyi örgütlenmiş öğretmenler ve okul yöneticileri gibi gruplara aktarmaya yönelik bir potansiyel oluşturur. Bu sorunları en aza indirmek üzere, objektif sınavlarda öğrencilerinin ortalama performansı devlet okullarınıninkine erişen okulları kupon kullanmaya ehil olarak kabul etmeye dayalı bir kupon sistemi tasarlanabilse bile, böyle bir sistemin meclisten geçirilebilmesi veya sürdürülebilir olması kesin olmaktan uzaktır.

Kuponlara karşı ikinci bir argüman, eğitimde israfı arttıracığıdır. Objektif sınavları esas alırsak ABD’de okulların performansının kötüleştiği yirmi yıl boyunca, çocuk başına düşen reel harcama kabaca iki katına çıkmıştır. Kupon sisteminde, ders kitabı basanlar öğretmen sendikaları gibi eğitime girdi sağlayan çıkar grupları ve bunlar gibilerin kupon miktarının en uygun seviyesinin üzerine çıkması için lobi yapma güdüleridir. Bu çeşit harcamaları kendilerine yönlendirme kapasiteleri, okullar arasındaki kalite rekabeti nedeniyle kısıtlı olmasına rağmen, onların ürünlerine olan talep fiyatlarında yükselme eğilimi doğuracaktır.

Sonuç

Devletin diğer mal ve hizmetleri üretmesi ve finanse etmesi yönünde argümanlar olduğu gibi, eğitim hizmetlerini üretmesi ve finanse etmesi yönünde de argümanlar vardır. Ben devlet eğitimini savunan argümanların çok sağlam olmadığını göstermeye çalıştım. Ayrıca devletin herhangi bir malı üretmesi veya finanse etmesine karşı argümanlar da vardır: Serbest piyasaların en uygun üretimi en düşük maliyetle gerçekleştirdiği, en azından buna doğru bir yakınsama sağladığı şeklindeki genel iktisadi argüman ile, politik başarısızlıklar argümanı gibi. Eğitim hizmetleri konusunda devlet kontrolüne karşı başka ve çok kuvvetli argümanlar da vardır. Bunların en önemlilerinden birisi, eğitimin, devlet tarafından, eğitim bürokrasisinin ya da güçlü lobi gruplarının öğretilmesini istediği görüşleri halka dayatmada potansiyel bir araç olarak kullanılabilmesidir.

Bu açıdan, kamusal eğitim hizmetlerinin en önemli olumsuz özelliklerinden biri yeknesaklığıdır. Tüm eğitim biçimleri, öğretilenlere inanmayanların bakış açısından dayatmacı olarak görünebilir. Ancak özel bir sistemde tek bir yaklaşım yoktur. Ebeveynlerinin ve daha az ölçüde öğretmenlerinin değerlerinin, ders kitabı yazarlarının ve eğitim sürecine katkı yapan diğerlerinin tercihlerinin

farklılığının yansımalarının sonucu olarak, farklı çocuklara farklı şeyler öğretilir. Yetişkinler olarak, bu tarz okulların mezunları, çok farklı şeyler öğretilmiş diğer okul mezunları ile etkileşime girmek suretiyle eğitimlerindeki sorunlarını ortadan kaldırmak için fırsat yakalarlar. Devlet sistemi içinde, resmi tek bir biçimin herkese öğretilme riski vardır.

Devlet eğitiminin diğer bir olumsuz özelliği, özellikle farklılıkları barındıran toplumlarda, kaçınılmaz olarak bir devlet dinini içermesidir. Dinin farklı görüşe sahip olduğu konulara değinilmeden çocuklar eğitilemez. Dini bakımdan tarafsız eğitim kandırması, en azından ABD’de, diğer insanlar gibi kendi inançlarını değişmez gerçek kabul edip diğer insanların inandıklarına din muamelesi yapan öğretmenlerin eğilimleri tarafından sürdürülür. Böylelikle farklılıkları barındıran bir toplumda devlet eğitim sistemi oldukça parçalayıcıdır; çünkü bu, bazı insanların çocuklarına diğer insanların dininin dayatılması anlamına gelir.

Devlet eğitim hizmetlerinin çoğu olumsuz yönleri kupon sistemi ile ortadan kaldırılabilir veya en azından azaltılabilir. Böyle bir sistem devlet sistemine oranla büyük bir ilerleme olmakla birlikte, tamamıyla özel bir sisteme nazaran daha iyi olabileceğine dair çok az neden var gibi görünmektedir. Kupona karşı büyük argüman, nelerin kupon ile ödenebileceğini belirlemek için, kupon sisteminin neyin eğitim olup neyin olmadığı konusunda bir tanıma sahip olma zorunluluğudur. Özel okullara böyle bir tanım dayatmak, büyük olasılıkla daha düşük bir derecede olmasına rağmen, devlet eğitim sistemindeki bazı devlet kontrolü sorunlarının ortaya çıkabilmesi anlamına gelir.

Yazıyı Adam Smith’in önerisinde haklı olduğunu vurgulayarak bitiriyorum. Kamusal eğitim sistemine sahip olmak uygun mudur, değil midir? Olmaması daha basiretlidir.

Çeviren: Murat Sartaş